

VIDÉKI TANÍTÓNŐNEK KÉPZELTEK

Ladik Katalinnal
Józsa Márta beszélgetett

Milyen emlékeid vannak a Sympo alakulásáról, az akkori reményekről, tervekről, célokról? Hogyan kerülhetett a lap szinte azonnal botrányok keresztüzzébe?

Az *Ifjúság* hetilap *Symposion* mellékletének létrejöttéről, előzményeiről, körülményeiről, reményeiről tudtam ugyan, de nem voltam szerkesztő, nem voltam közeli munkatárs sem, nem voltam bent a belső körben. Ez később sem változott: mint alkotó, mint író láttam a lapot. Többnyire felkérésre dolgoztam, tematikus számokba. Így az engem ért támadások is a tematikákhoz kötődtek. Elsőként '62-ben. Előzőleg is támadták a *Symposion* alkotóit, íróit, hogy formabontók vagyunk. Engem is, ahogy mindenkit, aki publikált, nemcsak formabontónak, hanem ízlésrombolónak tekintettek, megbélyegeztek bennünket. A szerkesztőség ötlete volt, hogy írjunk verset a rútról, én úgy értelmeztem, hogy baudelaire-i vagy rimbaud-i stílusban vagy legalább is ars poeticájuk szellemében emeljük a rút fogalmát piederstálra, írjunk róla mi is jó verseket. Mindhárman írtunk erre a felké-

résre a lap 1962. február 7-i számába: Domonkos István, Tolnai Ottó és én is, persze ma már nem tudom megítélni, hogy mennyire is feleltek meg ezek a versek a rút fogalmának, akkor úgy éreztük, és az akkori ízlés szerint bizonyára rútak is voltak ezek a versek. A három vers egy oldalon jelent meg, egymás mellett, és a hatás az elvárásainknak megfelelő volt: polémiát és nagy felháborodást váltott ki, kételkedtek a versek esztétikai minőségében, abban, hogy ez egyáltalán irodalom-e, és hogy szabad-e ilyen verseket írni. Ezzel a publikációval egy irodalmi perpatvar fókuszába kerültem, ami mai szemmel nézve ugyan nevetséges, de akkor nagyon komolyan vette az irodalmi közélet, és mi is komolyan gondoltuk, hogy tettünk valamit a hivatalos kánon ellen. Hogy megmutattuk a kvázi hivatásos irodalomtudósoknak azt, hogy így is lehet írni, és mi így akarunk írni. Szinte ars poeticánkká vált, hogy igenis, merjünk kimondani bizonyos szavakat, merjünk szabadversben írni – ez önmagában is problémát jelentett akkoriban. Számomra ez egyúttal az irodalomhoz és a költészethez való fiatalos, dacos hozzáállást is jelentette, én mindig ott voltam és részt vettem az ehhez hasonló akciókban, az erotikus versekre szóló felhívástól a közéleti reflexiókig. Ugyanis mindannak, amit csak közöltünk, nem csak esztétikai tétje volt, hanem pártállást, kiállást is jelentett, elköteleződést például a Bosnyák István vezette *Centripetális sarok* című rovat mellett. Ebben aktuálpolitikai vagy irodalompolitikai kérdésekre és problémákra reagáltunk, ki-ki a maga módján, versben, prózában vagy kritikával, egy szóval nyilvános párbeszédet folytattunk a napi helyzetről. Máig ki lehet tapintani ezekből a szövegekből az akkori kultúrpolitikai élet pulzusát. A szépirodalmi publikációnk persze általában nem közös fellépést jelentett, ki-ki a maga módján írt.

Érzésed szerint az akkori szerkesztőségben konszenzuális volt ez a polgárpukkasztó szándék, mindenki úgy gondolta?

Olykor, talán akkor, amikor a helyzet indokolta, de úgy emlékszem, hogy általában nem

ez volt a koncepció. Ám néha úgy éreztük, meg kell mutatnunk, hogy *csak azért is*, az említett három vers igenis ezért született, és sikerült is pukkasztani. Tipográfiaiailag is formabontó volt, vagy legalábbis abban az időben annak számított. Bárki szerkesztette grafikai-
lag a lapot, eleinte főleg Maurits, aztán ő element katonának, átvette a helyét Szombathy Bálint, ők mindig is igyekeztek újítani a tipográfián az akkori trendnek megfelelően – gondolok itt a jugoszláviai trendre –, és az aktuális nyomdatechnikai lehetőségeket is maximálisan kihasználták. Ez a szerencsés egymásra találás velem személyesen is folytatódott: Maurits Ferenc például gyönyörűen megoldotta vizuálisan az *UFO party* szövegemet, performance-forgatókönyvemet. Később is, már a nyolcvanas években is, szép vizuális megoldásokkal publikálták a szövegeimet.

Milyen recepcióra emlékszel '62-ből? Voltak-e kritikák, fórumok, olvasói vélemények? Hogyan reagált a közönség vagy a pályatársak? Gondolom, ők lehettek az elsődleges olvasók.

A szerkesztőség tagjai szembesültek elsősorban az írásbeli vagy szóbeli reakciókkal. Én akkoriban a rádió színészegyüttesében dolgoztam, a kollégáim jellemzően nem olvasták a folyóiratot, másodkézből kapták az információkat. Elég sokat bántottak amiatt, hogy egyáltalán írok a *Symposion*ba, az volt az általános előítélet, hogy aki a *Symposion*ba ír, az közröhej tárgya lehet, azt bánthatják. Nem az írásaimat kritizálták, hanem szó szerint engem, kiröhögés, gúny tárgya voltam szinte naponta. Célponttá váltam, akin bárki kiélheti magát, örültek, hülyének tituláltak, a fejemhez vágták, hogy ez nem irodalom, ez nem művészet, úgy jártam be a munkahelyemre dolgozni, hogy naponta felidegesítettek, és ezen szórakoztak. A többség sem a verset, sem a folyóiratot nem olvasta, egy kivétellel, akit nem szeretnék megnevezni, ő ter-

jesztette a rossz hírt rólam, valószínűleg politikai utasításra, vagy legalábbis politikailag akart megfelelni valakinek.

Jól bírtad?

Nehezen bírtam. Igyekeztem hülyének álcázni magam. Eleinte próbáltam vitatkozni, akkor még abban a hitben, hogy talán olvasták. De aztán rájöttem, hogy hiábavaló a vita

vagy a párbeszéd, fapofával hülyének tettettem magam, mint akiről kvázi leperreg minden. Úgy teltek az éveim, évtizedeim a rádióban, hogy arra koncentráltam: lehetőleg ne reagáljak semmire, mert arra rengeteg ener-

giám rámeleg; hogy úgy viselkedjek, mintha mindez nem is rólam volna.

Az Újvidéki Színházban dolgozó emberek számára is befogadhatatlan vagy ellenszenves volt az, ami a Sympóban történik?

Amikorra az Újvidéki Színházhoz kerültem, addigra már a *Symposion* többé-kevésbé elfoglalta a közéletben a méltó helyét, ott már nem emiatt bántottak. Szúrták a szemüket a fellépéseim, a külföldi utazásaim, de ez egyszerű szakmai féltékenység volt amiatt, hogy nekem akkor már nemzetközi karrierem volt.

Amikor először beestél a Symposion szerkesztőségének az ajtaján, akkor már tudtad, hogy aki ott közöl, az adott esetben stigmatizálódhat?

Fogalmam sem volt arról, hogy emiatt évtizedekig bántani fognak. Örültem annak, hogy végre olyanokkal kerültem egy környezetbe, akik hozzám hasonlóan gondolkodnak, hasonló az életérzésük, az ízlésük. Egyáltalán, hogy rokonlelkekre találtam. Nem is gondoltam másra.

Emlékszel az első napra, mikor bementél hozzájuk?

Nagyon emlékezetes volt, ez már anekdota. A fiúk mesélték később – fiúszerkesztőség volt az természetesen, abban az időben macsó társadalom volt valamennyi szerkesztőségben, magyaroknál, szerbeknél, az egész Jugoszláviában. Én eleinte írásban, postán küldtem be a verseimet a *Symposion*ba, ők számomra meglepő módon közölték, már az első beküldött versem is tetszett nekik. Banktisztviselő voltam még abban az időben, ők pedig kértek, hogy menjek be a szerkesztőségbe, szeretnének megismerni személyesen. Bementem. Ott ültek a telefüstölt szobában, és láttam rajtuk a meglepetést, amikor megjelentem. Roppant kedvesek voltak, csak utólag tudtam meg, hogy ők vidéki tanítónőnek képzeltek, és nagyon meglepődtek, amikor megjelentem a valóságban, hirtelen mindenki szerelmes lett belém. Ezt éreztették is velem, láttam is rajtuk.

Összejártatok, megbeszéltétek azt, hogy körülbelül milyen lapot szeretnétek, vagy hogy te mit tudsz

ebben képviselni? Egyeztetettétek-e az esztétikai fogalmaitokat a beszélgetésekben?

Sokszor hívtak, néha sikerült elmennem, de én abban az időben állandó munkaviszonyban voltam, férjnél voltam, gyerekem volt, rettenetes családi kötelek, elfoglaltságaim voltak, és még egyetemre is jártam, a közgazdasági főiskolára. Néhány alkalommal voltam csak a szerkesztőségben.

Tudatában voltatok annak, hogy most valami teljesen újszerűt csináltok?

Szerintem abszolút nem gondoltunk arra, hogy valami újszerűt csinálunk, inkább azt, hogy bizonyos jugoszláviai példákat követünk, színvonalat célzunk meg, lépést akarunk tartani azokkal a jugoszláviai folyóiratokkal, amelyek Zágrábban, Ljubljanában jelentek meg, ez volt a mérce és a kritérium. Azt viszont tapasztaltuk, hogy a folyóiratnak nagy jelentősége van a határon túl, Erdélyben és Magyarországon. Sokan közöltek nálunk, én magam is áthoztam kéziratot Szentjóby Tamástól és Erdély Miklóstól. Tudtuk azt, hogy a lapnak súlya van az ott élők számára, hogy számít nekik, ha egy-egy írásukat közöljük, akár itt a *Symposion*ban, akár a *Híd*ban. Én mindkét helyre vittem kéziratokat, a *Híd*ba is meg a *Symposion*ba is.

A Híd és a Sympo között volt valamilyen átjárás, vita vagy rangbéli különbség?

Én nem észleltem ilyesmit. Volt átjárás, mindannyian publikáltunk a *Híd*ban is meg a *Symposion*ban is. Abszolút természetes dolog volt, hogy mind a két helyen publikálunk.

Mérlegelted, hogy milyenfajta szöveget viszel a Hídba, és milyent a Sympóba?

Eleinte igen. Úgy éreztem, hogy a klasszikusabb versek inkább a *Híd*ba illőek, a formabontóbbak pedig a *Symposion*ba. Ennek ellenére a *Híd* is nyitott volt, közölt formabontó verseket, különösen a mellékletekben, még vizuális verset is elég sokat közöltünk, én legalábbis. Számomra nem jelentett semmilyen akadályt a kétfelé való publikálás.

A pozitív kritikákat inkább külföldről kaptad, kaptátok, vagy inkább a hazai közönség, a hazai szakma volt befogadóbb? A sympós szövegekre gondolok elsősorban.

Külföldről én nem kaptam kritikát, nem volt semmiféle írásban megjelenő recepció. A hivatalos hazai kritika pedig csak negatív volt. Pozitív visszajelzés csak szóbelileg jött, és azok is évek múltán, sohasem hivatalosan. Hivatalosan nem írhattak rólam vagy rólunk, csak szóbeli visszacsatolás volt.

Miért nem írhattak rólatok hivatalosan?

Hogy írhattak volna Magyarországon hivatalosan kritikát rólam vagy rólunk? Engem elrettentő példaként tanítottak a magyarországi egyetemeken. Hogy hova züllik le valaki, aki követi az izmusokat, a nyugati trendet. Pozitívat nem írhattak rólam, rólunk a hatvanas, hetvenes években. Utólag tudtam meg, hogy nagyon fontos volt, amit írtunk, publikáltunk, de akkor már túl voltam az első két kötetem. Valójában egy teljesen visszhangtalan környezetben írtam. Az egyetlen pozitívum az volt, ha a szerkesztőségből bátorítottak, és ez rendszeresen meg is történt, biztattak, hogy írjál, írjál. Nagyon rossz volt, hogy csak negatív kritikát kapok Vajdaságban, ennek ellenére eltökélten írtam. Az a kevés pozitív visszajelzés, ami néhány év után visszajött, nagyon fontos volt számomra, mert el is veszíthettem volna az önbizalmamat, de nem veszítettem el, dacos természetű vagyok. Nagyon jólesett, amikor szóbeszédből megtudtam: Magyarországon írógéppel másolták a verseskötetemet, így sokszorosították, úgymond szamizdatban. Nagyon jelentős dolog volt ez, mert tudtommal az írógépeket regisztrálták Magyarországon és Romániában. '62-ben kezdtem el publikálni, az első kötetem '69-ben jelent meg, a második az '71-ben, és a hetvenes évek elején már gyakrabban járhattam Magyarországra, akkor tudtam meg, hogy így, írógéppel újra beírják a verseimet, és így sokszorosítják könyveimet Magyarországon. A Forum Kiadó képviseltette magát többször Budapesten, a könyvhéten, persze engem oda soha nem vittek el, de azt mondták, hogy Bori Imre meg Ladik Kati könyvét

ötösével vásárolták, és pillanatok alatt elfogyott. Ez volt a pozitív visszajelzés külföldről.

Az az évtized is botránnyal, betiltással, sőt bírósági ügyekkel kezdődött a Sympóban. Mennyire ütötted meg akkor a bokád?

A '71-es betiltáshoz nagyon is személyes közöm volt. Én fordítottam szerbről magyarra azokat a szövegeket, amelyek miatt végül betiltották a folyóiratot. Engem akkor, '71-ben nem idéztek be, akkor nem volt bírósági ügyem, ellentétben a szerkesztőségi tagokkal és a szerzőkkel. Viszont öt évvel később jött egy direktíva fentről, hogy tisztítsuk meg a pártban a sorainkat. Én párttag voltam, annak idején a közgazdasági középiskola negyedik évében a kitűnő tanulókat felvették rögtön, ez volt a díjazásunk. Meg sem kérdeztek, hogy akarjuk-e, de nem is vette senki komolyan, karrierben sem számított semmit. Öt évvel a betiltás után jött a pártvezetőségbe fentről valami direktíva, hogy tisztítsuk meg sorainkat. Valakit ki kellett dobni a pártból, és akkor valakinek eszébe jutott, hogy Katinak volt valami politikai ügye, egy betiltott *Symposion*-szám, mert ez pártügy volt, akkor a Katit ki kell dobni a pártból, egyúttal a munkahelyéről, mindenhol, öt év után, a *Symposion* miatt, mert én rombolom a párt egységét.

A munkahelyedről is kirúgtak?

Szerencsére nem rúgtak ki, mert megmentett a rádió magyar szerkesztőségének a főszerkesztője, Vébel Lajos.

'71-ben miket fordítottál, kiktől, mi lehetett velük a baj? A személyükkel volt a probléma, vagy a szövegekkel?

Valószínűleg a szövegekkel. Miroslav Mandić és Slavko Bogdanović szövegeit fordítottam magyarra. Mandić egyrészt védte a Makavejev-filmet, a *W. R., Misterije organizma* címűt, és volt verse is. Slavko Bogdanovićot is a szövege miatt támadták, ők bizony börtönt is kaptak ezért. Rózsa Sándor pedig magyarul írt, őt is börtönre ítélték. Ők nem voltak szerkesztőségi tagok, szerzők voltak, a szerkesztőségnek csak meakulpázniuk kellett miattuk.

Ezek a szövegek kéziratok voltak. A Sympónak írták?

Kéziratok. Valószínűleg a Sympónak írták, hogy miért ezt a folyóiratot választották, azt nem tudom, ezt jobban tudják a szerkesztők. Az is lehet, hogy máshol nem akarták leközlölni. Nem tudom. A magyar szerzők nyilván a Sympónak írták.

Lehet, hogy felkérték őket?

Lehet, hogy felkérték. Nem tudom.

A következő nagy megrázkódtatás '83-ban érte a szerkesztőséget. Van valami emléked erről, érintett téged az akkori meghurcoltatás, szerkesztőségváltás?

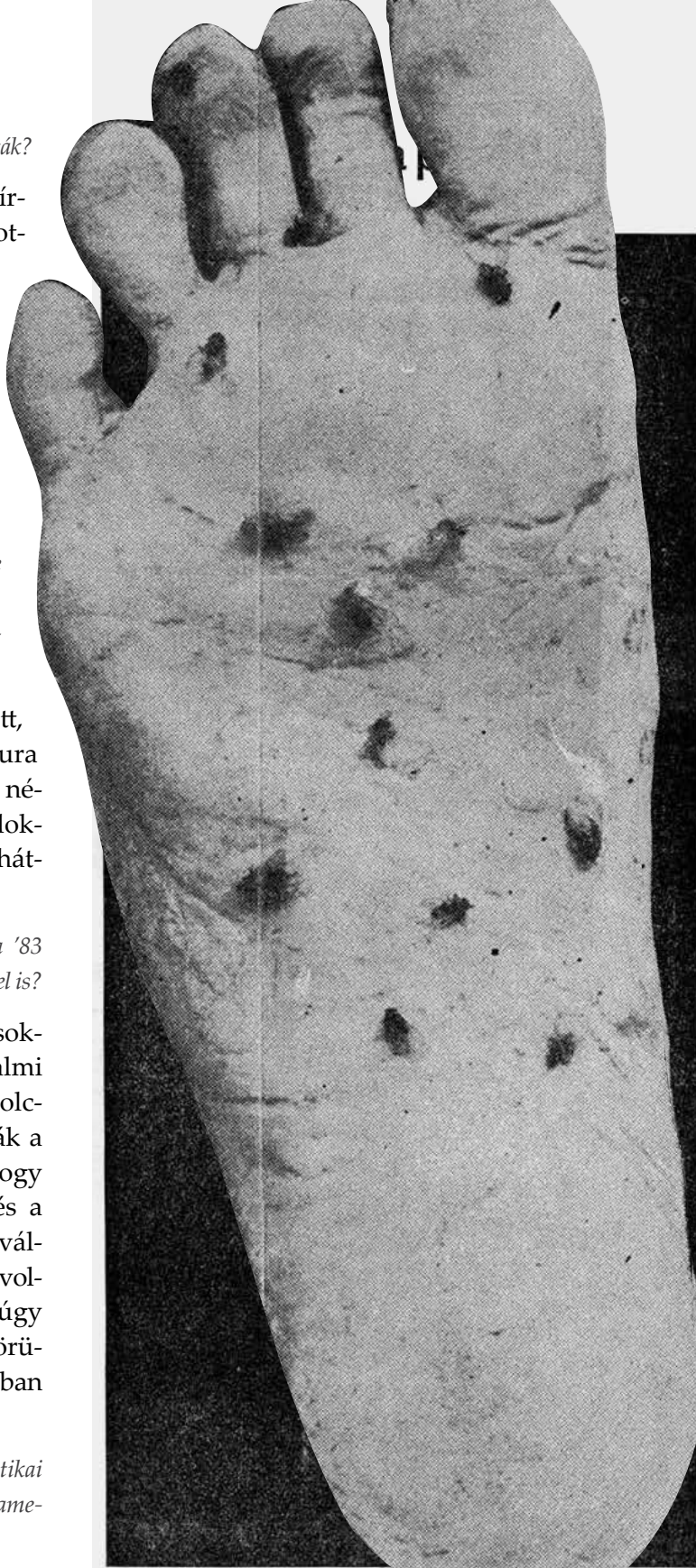
Nekem nagyon zavaros ügynek látszott, nem volt betekintésem ebbe a nagyon furcsa sakkjátszmába. Az volt az érzésem, hogy néhány idősebb irodalmár játszott a fiatalokkal, mozgatták őket, mint a bábokat, és a háttérben dörzsölték a tenyerüket.

Folyamatos volt a kapcsolatot az előző, tehát a '83 előtti szerkesztőséggel, majd az utána következőkkel is?

Egyre kevésbé, a nyolcvanas évektől sokkal kevesebbet publikáltam. Az én irodalmi helyzetem egyre kilátástalanabb lett a nyolcvanas években. A Forumban nem akarták a kötetemet megjelentetni, úgy láttam, hogy befellegzett az irodalmi karrieremnek és a vajdasági életemnek. Mély depresszióba, válságba kerültem. Nem mintha nem hittem volna továbbra is abban, amit csinálok, de úgy éreztem, hogy kezd elfogyni a levegő körülöttem, hogy fölösleges vagyok a Vajdaságban az irodalomban.

Nem lehet, hogy ugyanazok az irodalompolitikai játszmák csúszttak téged a partvonalra, mint amelyek a Sympót támadták?

Nem tudom, nem hiszem. Én nem voltam annyira fontos, mint a Symposium-szerkesztők, akiket félreállítottak, megbélyegeztek, az én esetemben egyszerűen másra kellett a pénz, fontosabb írókra. Nem értékelték többé azt, amit csinálok, és lekezelően bántak velem.

Duchamp: TORTURA MORTE

hallgatás, véleményem szerint
vetlenebbül hat magára a
irodalomra, magára az iro-
produkcióna, mert ha vég-
ényben elfogadjuk Readnek
feltevését, hogy a művészet
célja abban áll, hogy meg-
n bennünket, fogadjuk el a
igaz vízióját, akkor szabadon
hatjuk, hogy hallgatásunk

csupasz talaja nem nyithatja m
történelmünk való láthatárait.
SIESSENEK KÉREM, ELJÖTT A
IDEJE.
(T.S. Eliot: „Pusztaság ország
(Vjeran Zuppa: Književnost
šutnja; Razlog 1964/7.
AZ Írószövetség VII. Kon-
resszusának anyagából).
Fordította: K. V.